

תפיסת המלחמה החדשה במבחן: הצבא הרוסי בסוריה

שרה פיינברג וויקטור אייכנר

סוריה היא שדה הקרב הראשון שבו הפדרציה הרוסית פורסת ומפעילה מערך של כוחות משלוח במתכונת מתואמת ובהיקף צבאי נרחב. נכללים בהם, בין היתר, אנשי קבע, יחידות מיועדות לתפקידים מיוחדים, משטרה צבאית, יועצים צבאיים, טכנאים ו"מתנדבים". תפיסת המלחמה החדשה של רוסיה, כפי שהיא מיושמת ונבחנת בחזית הסורית, עשויה להגביר את יכולות ההתקפה וההרתעה שלה, הן בברית המועצות לשעבר והן במבצעים שהיא עשויה להשתתף בהם במקומות אחרים.

מילות מפתח: סוריה, מלחמה היברידית, כוחות משלוח

מבוא

כניסתה הצבאית המפתיעה של רוסיה לסוריה ב־30 בספטמבר 2015 משכה את תשומת הלב העולמית למטרותיה וליעדיה של רוסיה בשדה הקרב הסורי. השאלות שהתעוררו עסקו בהשפעה שתהיה להתערבות זו על יחסיה של רוסיה עם מעצמות גלובליות ואזוריות המעורבות בסוריה, ובעיקר עם ארצות־הברית, איראן, טורקיה וישראל. דיונים אחרים התמקדו ביכולותיו של הצבא הרוסי שבאו לידי ביטוי בסוריה. תוך שבועות ספורים הצליחה רוסיה להטות באופן מכריע את מאזן הכוחות הקרקעי לטובת משטרו המתנדנד של אסד. היא יצרה אילוצים צבאיים חדשים עבור השחקנים האחרים בסוריה, כולל ישראל, תוך שימוש בכמה עשרות מטוסי קרב, בבסיס חיל אוויר חדש במחוז לטקיה, בבסיס הצי הקיים בטרטוס ובמערכות טילי קרקע־אוויר מסוג S-300 ו-S-400.

ד"ר שרה פיינברג היא עמיתת מחקר בתכנית רוסיה, במכון למחקרי ביטחון לאומי. ויקטור אייכנר הוא מתמחה בתכנית רוסיה, במכון למחקרי ביטחון לאומי.

מעבר להשערות לגבי המטרות האסטרטגיות של רוסיה בסוריה, נשאלת השאלה – מהו אופן פעולתה הספציפי בשטח. מאמר זה מתמקד בהיבט הנחקר פחות של הנוכחות הרוסית בסוריה: כוחות הקרקע החדשים והמגוונים שלה, שמעורבים בחזית הסורית לצד כוחות הצבא הרגילים שלה – חיל האוויר (VKS) וחיל הים. למעשה, סוריה היא שדה הקרב הראשון שבו הפדרציה הרוסית פורסת ומפעילה – במתכונת מתואמת ובהיקף צבאי נרחב – מערך של כוחות משלוח, הכולל יחידות לוחמות המיעודות לתפקידים מיוחדים והמשתייכות לגופים שונים של מערכת הביטחון הרוסית, אנשי קבע, משטרה צבאית שהוקמה לאחרונה, טכנאים ויועצים צבאיים וככל נראה "מתנדבים". ניתן למצוא ביניהם חיילים שהשתתפו במלחמות בצ'צ'ניה (המלחמה הראשונה והשנייה), בגיאורגיה ובאוקראינה, ומספר רב של לוחמים מוסלמים סונים מצפון הקווקז, בעיקר מצ'צ'ניה. חלק מהכוחות נפרסו בסוריה כבר ביולי 2015, חודשיים לפני כניסתה הרשמית של רוסיה לעימות הסורי. כוחות המשלוח הרוסיים התרחבו במהירות, במקביל להתרחבות המואצת של הנוכחות הצבאית הרוסית בסוריה בחודשים אוגוסט-

ספטמבר 2015.

בניגוד למבצעים צבאיים קודמים בצפון הקווקז ובגיאורגיה, ובהמשך ישיר לכיבוש מהיר של חצי האי קרים, רוסיה מנהלת פיקוח צמוד ומתואם היטב על כל כוחות המשלוח שלה בסוריה, תוך בחינה ושיפור של תפיסת הלחימה החדשה כדי שניתן יהיה לשחזרה בעתיד בכל פעולה אחרת, סמוך לגבולותיה או מעבר למדינות ברית המועצות לשעבר.

המפקדה של הפעלת כוחות משלוח – בחינתה בשדה הקרב הסורי

פריסת כוחות משלוח בסוריה לצד הכוחות הרגילים של חילות האוויר והים היא חלק בלתי נפרד מתפיסת הלחימה החדשה של רוסיה. כמו כן, היא משקפת את הרה"ארגון המתמשך של מערכת הביטחון הרוסית. תפיסת המלחמה

בניגוד למבצעים צבאיים קודמים בצפון הקווקז ובגיאורגיה, ובהמשך ישיר לכיבוש מהיר של חצי האי קרים, רוסיה מנהלת פיקוח צמוד ומתואם היטב על כל כוחות המשלוח שלה בסוריה, תוך בחינה ושיפור של תפיסת הלחימה החדשה כדי שניתן יהיה לשחזרה בעתיד בכל פעולה אחרת, סמוך לגבולותיה

החדשה של רוסיה מוגדרת כ"מלחמה – הדור החדש" (או 'מלחמה היברידית', לפי ניסוח מערבי), וכמו דוקטרינות צבאיות מערביות, היא מעדיפה את השימוש בכוחות התערבות מיוחדים. כפי שניסח זאת ב־2013 הרמטכ"ל הרוסי ואלרי גרסימוב¹, התפקיד החדש והמכריע של יחידות לוחמות שמיעודות לתפקידים מיוחדים הוא תוצאה של "כללי המלחמה המשתנים" של המאה ה־21. מכיוון שההבחנה בין "עתות שלום" ל"עתות מלחמה" הולכת ומיטשטשת, מדינות

נוטות כיום לפעולות צבאיות גמישות, מהירות ומדויקות במיוחד. לכן, תפקידם של אמצעים לא־צבאיים (או 'עוצמה רכה'), ובכלל זה 'שימוש נרחב באמצעים פוליטיים, כלכליים, תודעתיים, הומניטאריים ואחרים' גובר במידה ניכרת, ובהדרגה הופך "התנגשויות חזיתיות בין מערכי כוח גדולים [...] לנחלת העבר". לדברי הרמטכ"ל הרוסי, גובר "השימוש באמצעים צבאיים בעלי אופי סמוי, לרבות ביצוע פעולות של מאבק מידע ושל כוחות למבצעים מיוחדים". במצב זה הופך השימוש בכוחות המיוחדים לאטרקטיבי עבור מדינות המעוניינות להסתיר או להכחיש את מעורבותן הצבאית. במידה מסוימת, האפשרויות החדשות של מערכות שליטה ובקרה מאפשרות לכוחות משולבים הפועלים ב"מרחב מידע מודיעיני אחד" למלא תפקיד חשוב יותר. השימוש בכוחות נידים ממחיש גם את המעבר של רוסיה לתפיסה חדשה של הפעלת הכוח: השגת השפעה מרבית תוך שימוש באמצעים צבאיים מוקבלים. בגיאורגיה (2008), באוקראינה (2014) ובסוריה (2015) אימצה רוסיה שיטת לוחמה מינימליסטית באמצעות ניהול כמות מצומצמת של כוחות קרקעיים המופקדים על אימון וציוד שלוחיהם (פרוקסי) בשטח. אלה מתפקדים כרשת צבאית זמינה, נרחבת ויעילה מאוד, וכתגבור של הכוח הצבאי הקונבנציונלי. למעשה, גראסימוב מתמקד פחות בהיבט ההיברידי של האמצעים הצבאיים והלא־צבאיים לניהול לוחמה מודרנית, ויותר בקנה המידה החדש שקבעה רוסיה עבור השימוש באמצעים צבאיים ולא־צבאיים: מ־1 עד 4. אמצעים לא־צבאיים הכוללים לוחמת מידע, לוחמת סייבר ותעמולה מייצגים את הערך הגבוה ביותר (4), ואילו אמצעים צבאיים ושימוש בכוח קינטי (1) תופסים מקום משני ומרכיבים חמישית בלבד ממאמצי הלוחמה של רוסיה. כאשר בכל זאת עושים בהם שימוש בשלב מסוים של העימות, הרי זה בעיקר כדי להשיג ניצחון בשלב הסופי של המערכה.² גישת הלוחמה החדשה של רוסיה באה לידי ביטוי ברפורמות ארגוניות בצבא הרוסי. מאז עלייתו של הנשיא פוטין לשלטון עבר הצבא הרוסי רפורמה מבנית נרחבת, שבמסגרתה הוקמו יחידות מובחרות רבות למבצעים מיוחדים ולמשימות מיוחדות בארגונים צבאיים ולא־צבאיים. יחידת 'ספצנאז' (קיצור של 'כוח משימה מיוחד') היא הראשונה שהוקמה לאחר מלחמת העולם השנייה, ועד מהרה הפכה ליחידת העילית של המודיעין הצבאי הסובייטי (GRU). ברוסיה הפוסט־סובייטית, 'ספצנאז' הוא מונח מקיף (לעתים מקיף מדי) למגוון רחב של כוחות עילית או יחידות רגילות, שקיבלו משימות מיוחדות ופועלות בשם מערכת הביטחון הרוסית (silovyie struktury), כפיצוי על היעדר זמני של יכולות בקרב כוחות צבא רגילים. למרות שנהוג לכנות יחידות למבצעים מיוחדים ולמשימות מיוחדות בשם 'ספצנאז', הן אינן מקבילות לאותן יחידות בצבא הרוסי, אלא משתייכות להיררכיות ולענפים שונים ומבצעות פעולות שונות. 'ספצנאז' גם אינו מקביל לשימוש המערבי (ובמיוחד האמריקאי) במונח 'כוחות מיוחדים' (Special Operations Units). המונח

'ספצנאז' מיוחס כיום ליחידות מיוחדות שונות המשתייכות למגוון רחב של גופים בטחוניים, ובכלל זה למודיעין הצבאי (GRU), למשרדי המשפטים והפנים, ל-FSB (שירות הביטחון הפדרלי); ל-SVR (שירות ביון החוץ הרוסי); למשטרה ולכלל הכוחות החמושים. בשלב מאוחר יותר, בתקופת שר ההגנה אנטולי סרדיקוב (2007–2012), קיבלו יחידות המבצעים המיוחדים והמשימות המיוחדות תנופה, כאשר השר התחייב לפרויקט ענק של מודרניזציה שהתחיל בשנת 2008.

במסגרת הרפורמה החליטה רוסיה לטפל בליקויי הארגון והתיאום בין גופי הביטחון שלה ובהיעדרו של כוח מיוחד מתואם ומקיף, שיהיה מסוגל להגן על האינטרסים של רוסיה בתוך גבולותיה ומחוץ להם כל אימת שיידרש לכך. הרעיון לאחד את כל יחידות המשנה של כוחות ההתערבות של רוסיה לגוף אחד תחת פיקוד אחד נולד במהלך המלחמה באפגניסטן, אם כי הפרויקט יצא לפועל רק לאחר שתי המערכות בצ'צ'ניה, שהמחישו את חוסר התיאום הקריטי בין הכוחות וגופי הביטחון של הפדרציה הרוסית.³ ברוח המודל האמריקאי של מערכת פיקוד אחת לכוחות המיוחדים ('פיקוד המבצעים המיוחדים של ארצות-הברית' שהוקם ב-1987), הקימה רוסיה ב-2009 את הגוף החדש שנקרא 'הכוחות המיוחדים של צבא הפדרציה הרוסית' (SSO VS RF), שנעשה מבצעי ב-2013.

בניגוד ליחידות השונות של ה'ספצנאז', הכוללות קבוצות נפרדות של אנשי צבא מקצועיים מאומנים בתחומם, הגוף החדש SSO VS הוא ארגון צבאי מתואם ונייד במידה רבה. הוא כולל מספר רב של יחידות מיוחדות ומיועד לבצע משימות מיוחדות בתוך רוסיה ומחוצה לה.⁴ SSO VS גם כפוף לפיקוד אחד שנקרא Komandovanie SSO (KSSO), הכפוף ישירות לרמטכ"ל הרוסי. מאז הקמתן היו יחידות SSO מעורבות בפעולות נגד טרור בצפון הקווקז, במשבר חצי האי קרים ("המנומסים" או "אנשים ירוקים קטנים"), ובהתערבות הצבאית בסוריה.

מערך כוחות המשלוח

להתערבות הצבאית של רוסיה בסוריה יש כמה מאפיינים ייחודיים. ראשית, זהו המבצע הצבאי הראשון מעבר למרחב הפוסט-סובייטי מאז המלחמה באפגניסטן (1979–1989) ונפילת ברית-המועצות. בפעילות בסוריה נמצאים כוחותיה של רוסיה באזור החורג ממדינות ברית-המועצות לשעבר ("near abroad"), והיא פועלת כמעצמה גלובלית ולא כשומר על האינטרסים האזוריים שלה בלבד. לאחר שנמנעה מרוסיה הכניסה לקואליציה הצבאית המערבית שהובילה ארצות-הברית בסוריה, היא צמחה כמנהיגה של קואליציה צבאית חלופית המעורבת בעימות כולל מול רשת של אויבים מאתגרים. ראשית, כחלק מהניסיון להציב אתגר לקואליציה בראשות ארצות-הברית, שילבה רוסיה מעורבות דיפלומטית, פעולות צבאיות

וסיוע הומניטארי, וחתרה ליצירת קואליציה יעילה נגד דאע"ש שתכלול את איראן, משטר אסד וטורקיה.

שנית, פריסת הכוחות בסוריה הוכרזה באופן רשמי. הפדרציה הרוסית אף מצאה לנכון לחגוג בפומבי את הצבת כוחותיה בסוריה. אחרי שמשדר ההגנה הרוסי הכריז ב־2015 בצו נשיאותי על ה־27 בפברואר כ־יום הכוחות המיוחדים של רוסיה⁷ והפיץ סרטוני וידאו המציגים את האימונים והנחישות של יחידות העילית של הצבא הרוסי, ואת הצלחותיהן הצבאיות בסוריה.⁸ עם זאת (ובדומה למדינות רבות אחרות שפורסות כוחות התערבות), האופי הרשמי של פריסת הכוחות של רוסיה אינו מונע ממנה להסתיר את מספר הנפגעים או ההרוגים של כוחות אלה ואת פעילותם. כמו כן, בניגוד למלחמה הקצרה בגיאורגיה ב־2008 ובצורה ברורה ומפורשת במידה רבה יותר ממשבר אוקראינה, שדה הקרב הסורי יוצר מחנה אימונים רשמי לצבא רוסיה. סוריה משמשת זירה חיה להתנסות בצידו הצבאי החדש של רוסיה, וכפי שהנשיא פוטין הודה בפומבי בסוף דצמבר 2015 – זוהי זירת אימונים מקיפה ושימושית לכוחות העילית של רוסיה. כוחות אלה מתאמנים במגוון רחב של תרגילים, החל מאיסוף מודיעין ועד פעולות חיסול טרוריסטים, וזאת מבלי להטיל אילוצים נוספים על תקציב הביטחון הרוסי.⁹

שלישית, המבצע בסוריה אינו מסוג "מגפיים על הקרקע". רוסיה אינה מעורבת בפעולות לחימה ותקיפה בהיקף נרחב תוך שימוש בכוחות צבא רגילים, אלא מסתמכת על שילוב של כוחותיה הרגילים (חיל האוויר והים), כוחות המשלוח שלה ורשת שלוחים הכוללים את הצבא הסורי הסדיר, מיליציות שיעיות ולוחמים מקרב המיעוטים כגון הכורדים. שילוב כוחות רוסיים עם כוחות שלוחים בשטח

מספק יתרון נוסף בזירה הפנימית הרוסית, שכן קורבנות בקרב כוחות שלוחים אינם משפיעים על דעת הקהל ומשתיקים ביקורת פוטנציאלית על המעורבות הרוסית. בניגוד לכך, מספר הנפגעים הגבוה יחסית בקרב המתגייסים ואנשי הקבע הרוסיים במהלך שתי המלחמות הצ'צ'ניות היה טראומטי.

הכוחות הצבאיים של רוסיה בסוריה כוללים חיילים סדירים ויחידות לוחמות ייעודיות לתפקידים מסוימים או למשימות מיוחדות. אין הרבה מידע גלוי על הכוחות הללו, אולם ניתן לבנות פרופיל חלקי משילוב של מקורות

רשמיים ואלטרנטיביים כמו המדור 'הפעולה בסוריה' של האתר של משרד ההגנה הרוסי,¹⁰ העיתון הסורי 'אל-מסדר' התומך באסד, אתר האינטרנט הרוסי 'צוות המודיעין בעימות',¹¹ חשבון האינסטגרם של נשיא הרפובליקה הצ'צ'נית רמזן קדירוב¹² ודיווחי המצב שמספק המכון האמריקאי לחקר המלחמות (ISW).

סוריה משמשת זירה חיה להתנסות בצידו הצבאי החדש של רוסיה, וכפי שהנשיא פוטין הודה בפומבי בסוף דצמבר 2015 – זוהי זירת אימונים מקיפה ושימושית לכוחות העילית של רוסיה

בהתבסס על מקורות אלה ומקורות רוסיים אחרים, זוהו מספר קטגוריות של כוחות. הקטגוריה הראשונה היא כוחות הצבא הרגילים: כוחות ההגנה האווירית (VKS), חיל הנחתים (ובמיוחד גדוד 810 של צי הים השחור) וחיל התותחנים, כולל חלקים מחטיבת הארטילריה הנפרדת 120, אשר בתחילת 2016 נצפו במשימה 'נובורוסיה-סוריה'.¹⁰ בתחילה היו הפריסה והציוד של הכוחות הללו מוגבלים, ונראה כי לא הספיקו כדי להביס את המורדים הסורים או לכבוש מחדש חלק מהשטחים שתחת שליטתם (לשם כך הסתמכה רוסיה על הכוחות השלוחים תומכי אסד), אך נוכחותם סייעה להרתיע מורדים סורים מתקיפת בסיסי הצבא הרוסי.

הקטגוריה השנייה כוללת כוחות לוחמים המיועדים לתפקידים מסוימים, עם כמה תת-קטגוריות של כוחות אלה. הראשונה היא הכוח החדש SSO (Special-Operations Forces) הכוללת מגוון של יחידות למבצעים מיוחדים ולמשימות מיוחדות שפועלות בכפוף לרמטכ"ל.¹¹ בין כוחות ה'ספצנאז' שנצפו בסוריה זוהו ככל הנראה 'ספצנאז' GRU (המודיעין הצבאי הרוסי), 'ספצנאז' SRV (שירות הביון החוץ הרוסי), 'ספצנאז' FSB (שירות הביטחון הפדרלי) וחטיבת הסיור הימי 431. בין כוחות 'ספצנאז' אחרים שנפרסו לכאורה בסוריה מאז אפריל 2017 נמנים 'ספצנאז' USSR, ארגון של לוחמים מוסלמים ממרכז אסיה, מדרום הקווקז ומצפון הקווקז (כולל גדוד "טוראן" המוסלמי שהוקם סביב העיר חמה).¹² בנוסף משערים כי כוח מיחידת 'זאסלון' של ה-SVR שהה בסוריה בקיץ 2015.¹³ המטרות העיקריות של המבצעים המיוחדים והמשימות המיוחדות היו איסוף מודיעין בשדה הקרב (ציון מטרות לחיל האוויר ולארטילריה, המבוסס בעיקר על מידע מצבא סוריה), הגנה על בסיס חיל האוויר 'חמימים' בלטקיה ועל בסיס הצי ב'טרטוס כמו גם זיהוי מדויק של פעולות תקיפה שנועדו להטות את מאזן הכוחות לטובת המשטר. במהלך הקרב על חלב בדצמבר 2016 והמתקפה השנייה על פלמירה (13 בינואר עד 4 במארס 2017), נקראו כוחות ה-SSO הרוסיים כדי להילחם בארגונים אסלאמיסטיים, תוך תיאום התקיפה עם חיל האוויר הרוסי והתמודדות עם אבדות. תפקיד ה-SSO בתקיפה ובפעילות הלחימה נעשה רשמי בפברואר 2017, כאשר שר ההגנה הרוסי סרגיי שויגו שיבח את הכוחות האלה על "היעילות הגבוהה בסוריה" שהפגינו.¹⁴

אין מידע על המספר המדויק של אנשי מבצעים מיוחדים ומשימות מיוחדות שנשלחו לסוריה. לדברי כמה מקורות, מספר אנשי ה'ספצנאז' ביחידות השונות בסוריה הגיע בשיאו ל-230 עד 250 איש.¹⁵ לעומת זאת, סביר להניח שארגון 'ספצנאז' USSR גדול יותר, כשהדיווחים מדברים על הערכה של 800 עד 1200 איש המעורבים בסוריה מאז אפריל 2017.¹⁶

תת-הקטגוריה השנייה של כוחות המשלוח כוללת יחידות של "משטרה צבאית" שהוקמה לאחרונה כגוף חדש, בהשראת המודל האמריקאי, הכפוף לסמכותו

של משרד ההגנה הרוסי. גודל של משטרה צבאית רוסית כולל לוחמים צ'צ'נים ואינגושיטים הוצב בסוריה בחורף 2016 כדי לסייע בהשתלטות על חלב. דיווחים ראשוניים העריכו כי הוצבו כ-500 צ'צ'נים, ואילו אחרים דיווחו על 300 עד 400 בסך הכול.¹⁷ מספר האינגושיטים שהצטרפו בפברואר 2017 היה קטן יותר לפי הדיווחים, כ-300–400 איש.¹⁸ משימתם של החיילים האינגושיטים חוגה מאבטחת "אנשי חיל האוויר הרוסי" וכללה איוש מחסומים, הספקת סיוע ותיאום ההגנה על מעוזים פרו־ממשלתיים עם כוחות המשטר.¹⁹ המשטרה הצבאית קיבלה משימה חיונית נוספת במאי 2017: הגנה על "אזורי הביטחון" שהוכרזו לאחרונה בסוריה, דבר שהצריך העברת כוחות משטרה צבאית נוספים מרוסיה לסוריה.²⁰ מבחינת רוסיה, הלוחמים הצ'צ'נים והאינגושיטים מסייעים מאוד באיוש יחידות הקרקע המובחרות בשדה הקרב הסורי במוסלמים סונים (לעתים קרובות דוברי ערבית). תת־הקטגוריה **השלישית** של כוחות המשלוח כוללת מהנדסים המעורבים בסיוורים מקדימים ובפינוי שדות מוקשים באתרים שונים בסוריה. ב־16 במארס 2017 הגיעה לפלמירה יחידה של המרכז הבינלאומי לפינוי מוקשים של צבא רוסיה, ונטלה את הפיקוד על מבצע שהתנהל בחלקים ההיסטוריים של העיר. על פי נתוני משרד ההגנה הרוסי, יותר מ־150 מומחים ו־17 יחידות עם ציוד מיוחד הגיעו לסוריה.²¹ צוותים נוספים של תומכי לחימה כללו רופאים צבאיים. נכון לינואר 2017, רופאים מומחים מהמחוז הצבאי המרכזי של רוסיה הגישו סיוע רפואי ועזרה ליותר מ־5,000 אזרחים.²²

בספטמבר 2016 סיפקו הנתונים הסטטיסטיים של ועדת הבחירות המרכזית הרוסית הצצה אמينة למדי על הנוכחות הקרקעית הכללית של רוסיה: 4,571 אזרחים רוסים הצביעו בסוריה (מקורות רוסיים רשמיים טוענים שכל החיילים בסוריה הצביעו)

בנוסף, יש סימנים שמסגרות ייעודיות נוספות הופעלו בסוריה. היחידות האלה לא רשמיות ומוגדרות כמסגרות של "מתנדבים" הפועלים באופן פרטי ועצמאי.²³ עם זאת, הרשויות מעניקות להם מדליות או אותות כבוד צבאיים לאחר מותם, דוגמת 'מסדר האומץ'. על פי עיתון התחקירים הרוסי 'פונטנקה' (Fontanka – מקור שאמינותו מוטלת בספק על פי גורמים רשמיים רוסיים), שנתיים לפני תחילת כניסתה הרשמית של רוסיה לסוריה כבר נפרסו במדינה גדודים של מתנדבים ושכירי חרב רוסיים.²⁴ היחידה הראשונה, 'הגייס הסלבוני' (Slavonic Corps), הצטרפה לפי פונטנקה בשנת 2013 במטרה להגן על בשאר אל־אסד ועל מתקני הנפט בסוריה. לאחר שחלק מאנשי היחידה ערקו לארגוני המורדים, היא הוחזרה במהרה לרוסיה

ומנהיגיה נידונו למאסר. הם הוחלפו ביחידה אחרת, OSM, בפקודו של דימיטרי אוטקין המוכר בכינויו המלחמתי 'וגנר'. אוטקין, נאו־נאצי ובעבר חבר ב'ספצנאז', שינה את שם היחידה ל־'וגנר', ושמו הוכנס לרשימת הסנקציות של משרד האוצר

האמריקאי בשל חשדות למעשיו באוקראינה ביוני 2017.²⁵ הארגון נראה בסוריה מאז שנת 2013. הוא רשום בארגנטינה אך מחנה האימונים שלו נמצא במולקינו, רוסיה, שם אירח את חטיבה 10 של הכוחות המיוחדים של ה-GRU.²⁶ העיתון 'פונטנקה' מדווח שהארגון נצפה בחצי האי קרים במאי 2014, בלוהנסק ולאחר מכן בסוריה, מאז סתיו 2015. נכון לשנת 2016 הוא מנה כמעט 1,000 חברים,²⁷ ודווח כי היה מעורב במתקפות בפלמירה במארס 2016 ומ-13 בינואר עד 4 במארס 2017, אשר במהלכן ספג אבידות.²⁸

רבים מהלוחמים בסוריה שירתו בעבר באוקראינה, ובמקרים מסוימים הועברו ישירות מאוקראינה לסוריה.²⁹ מספר החיילים המדויק המוצב בסוריה נותר מסווג והערכות לא-רשמיות לגביו משתנות, בין השאר בשל תכיפותם של סבבי החלפת הכוחות בין רוסיה לסוריה. כבר בנובמבר 2015 דיווחו גורמים אמריקאים רשמיים כי הרוסים העלו את מספר אנשי השטח שלהם מ-2,000 ל-4,000. על פי העיתון הקטרי *The New Arab* קיימת הערכה כי בין 1 בספטמבר 2015 ל-31 באוקטובר 2015 הציבה רוסיה כ-8,000 חיילים בסוריה – מספר שכנראה מנופח בשל הקו המתנגד בתוקף לאסד שמאפיין את העיתון.³⁰ בספטמבר 2016 סיפקו הנתונים הסטטיסטיים של ועדת הבחירות המרכזית הרוסית הצצה אמינה למדי על הנוכחות הקרקעית הכללית של רוסיה: 4,571 אזרחים רוסים הצביעו בסוריה – 193 פתקים נספרו בדמשק, ושאר 4,378 הגיעו מתיבות קלפי ניידות ממקומות אחרים (מקורות רוסיים רשמיים טוענים שכל החיילים בסוריה הצביעו).³¹

להכרזות של פוטין על נסיגת הכוחות במארס 2016 ובינואר 2017 הייתה גם מטרה של יחסי ציבור: כל אחת מהן נועדה "לסגור" פרק במערכה הסורית, להפגין הישגים צבאיים ופוליטיים ולהציג מערכה צבאית הדרגתית בשלבים, במקום נוכחות צבאית לא מוגדרת וחסרת אסטרטגיה ארוכת טווח.

פעילותם של כוחות הקרקע הרוסיים מאפשרת הצצה למטרות של רוסיה בסוריה הידועות פחות, מעבר להצלת משטרו של בשאר אל-אסד ולניהול פעולות נגד דאע"ש, ג'בהת פתח אל-שאם ושאר ארגוני אסלאם קיצוני. נוכחות קרקעית רוסית מאפשרת מדיניות של קביעת "עובדות בשטח", ומגדירה את אזורי ההשפעה הבלתי רשמיים של הפדרציה הרוסית בסוריה. פריסת הגדוד הצ'צ'ני בסוריה בשלהי 2016 (ובמיוחד השתתפותו במתקפה על חלב) אפשרה לרוסיה לאזן את מעמדם של הכוחות הפרו-איראניים ולהבטיח נוכחות רוסית באזורים מסוימים בחלב.³² יתר על כן, כוחות צ'צ'ניים הגנו לכאורה על יחידות כורדיות סוריות מהצבא הטורקי, כדי להבטיח איזון כוחות בצפון סוריה.³³ בסוף מארס 2017 עלו השערות בדבר פריסת כוחות רוסיים במחוז Cindires של קנטון אפרין, לכאורה בעקבות הסכם בלתי רשמי בין הכורדים לרוסיה.³⁴ נוסף על כך, הצבתם של לוחמים צ'צ'נים, איגושטים ומוסלמים סונים ודוברי ערבית אחרים בסוריה היא חלק מ"מתקפת

קסם" רוסית חדשה מול הסונים הסורים והעולם הסוני בכללותו. רמזאן קדירוב הפך למוביל מדיניות יחסי הציבור בסוריה, שם הוציא לפועל מספר פרויקטים גדולים בתחום עזרה הומניטרית ובנייה מחדש, ובכלל זה שחזורו של המסגד האומי הגדול בחלב, הנמנה עם אתרי המורשת של אונסק"ו, לאחר שנהרס על ידי אנשי דאע"ש.

מסקנות

המעורבות הצבאית של רוסיה בסוריה הייתה אמורה להיות קצרת מועד ומוגבלת לפעולות אוויריות ולמשלוחי נשק למשטר אסד, שסכנה ריחפה עליו. עם זאת, כמו שחקנים גלובליים ואזוריים אחרים, גם רוסיה שלחה כוחות משלוח רבים לקו החזית הסורי, בין השאר כתוצאה משינויים בתפיסת הלחימה הרוסית ובארגון מחדש של כוחותיה הצבאיים. שדה הקרב הסורי אפשר לרוסיה לבצע לראשונה פעולה נרחבת ומתואמת של כוחות המשלוח המשודרגים שלה, והניסיון שהם צברו בשטח צפוי להגביר את כוחה ואת מעמדה הצבאי של רוסיה. כוחות הקרקע של רוסיה בסוריה תורמים לדימויה כמעצמה צבאית מהירת תגובה, וכמי שמסוגלת לספק תמיכה צבאית יעילה באזור השפעתה ובאזורי סכסוך כאלה ואחרים ברחבי המזרח התיכון, ואפילו בצפון אפריקה. הרעיונות שהועלו במארכ 2017 בדבר הצבת כוחות מיוחדים של הצבא הרוסי ויועצים צבאיים בבסיס אווירי במערב מצרים ליד הגבול עם לוב הם אולי ביטוי ראשון של תופעה זו.

כוחות משלוח של רוסיה כשלעצמם אינם מהווים עדיין גורם מכריע בשדה הקרב הסורי. נוסף לכך, משך שהותם של הכוחות ויעדם הסופי בסוריה אינם ברורים עדיין, מכיוון שרוסיה צריכה להגדיר את השלבים הבאים במעורבותה הדיפלומטית והצבאית. עם זאת, באמצעות סיוע לתקיפות האוויריות, שדרוג יכולותיו של אסד ותגבור במתקפות המכריעות בחלב ופלמירה הם מילאו תפקיד בהישג העיקרי שרשמה רוסיה בסוריה – שימור משטרו של אסד. לפי ההצהרה הרוסית, הכוחות הרוסיים עשויים למלא תפקיד גם בניטור ובשמירה על "אזורי הרגעה" שהוצהר עליהם במסגרת הסכם רוס-איראני-טורקי בתחילת מאי 2017 ובהסכם אמריקאי-רוסי על האזור הדרומי של סוריה שנתקבל חודשיים לאחר מכן. כמו כן, הכוחות הרוסיים יכולים לסייע להביס את מעוזי המורדים האחרונים ברחבי סוריה – יעד מרכזי נוסף של רוסיה.

הכוחות שהציבה רוסיה בסוריה תרמו תרומה מכרעת לגיבוש הקואליציה הצבאית שהיא מובילה בסוריה. הם סייעו בהעברת טכנולוגיות צבאיות רוסיות

באמצעות סיוע לתקיפות האוויריות, שדרוג יכולותיו של אסד ותגבור במתקפות המכריעות בחלב ופלמירה הרוסים מילאו תפקיד בהישג העיקרי – שימור משטרו של אסד

וידע לכוחות הציר השיעי בסוריה – היבט זה של המעורבות הרוסית (בעיקר באזור הדרומי של סוריה) מעלה צורך בדיאלוג רוסי-ישראלי עמוק יותר והגעה להבנות נוספות בין ירושלים למוסקבה. בתחילת מאי 2017 הבהיר ראש הממשלה נתניהו כי ישראל יכולה לקבל את "אזורי ההרגעה" כעיקרון כללי, כל עוד הם אינם משמשים בסיס לחזבאללה ולאייראן.

בסופו של דבר, כוחות המשלוח הרוסיים עשויים לסייע בשמירה על אזורי ההשפעה של רוסיה בסוריה מפני שאיפותיהם של בעלי ברית ומתחרים, איראן וטורקיה. נוכחותם של כוחות משלוח רוסיים, ובמיוחד המוסווים שבהם, תסייע לסוריה להבטיח לעצמה נוכחות ארוכת טווח במדינה בכל נוסחה שתצמח בהסדר מדיני עתידי, שנכון להיום עדיין מעורפל.

הערות

- 1 General Valerij Gerasimov, "Novye vyzovy trebuyut pereosmysleniya form i spososobov vvedeniya boyevykh dejstvij," *Voенno -Promyshlennyy Kur'yer* (VPK), No. 8 (476), February 27–March 5, 2013, http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf [תרגום הכותרת מרוסית: אתגרים חדשים מצריכים חשיבה מחדש על המתכונות והאמצעים שישמשו בפעולות צבאיות]
- 2 שם, עמ' 3.
- 3 "Sily spetsialnykh operatsij RF. Sozdanіe, stanovlenіe, rabota" *Voennyy Obozrevatel*, February 2, 2017, <http://www.militarycolumnist.ru> [תרגום הכותרת מרוסית: כוחות מיוחדים של הפדרציה הרוסית. הקמה, גיבוש ופעולה].
- 4 שם.
- 5 סרטון על המבצעים המיוחדים של רוסיה בסוריה, פברואר 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=Zy0dKvggpbI>
- 6 הנשיא פוטין ציין בראיון פומבי בערוץ "רוסיה 24": "קשה לדמיין אימונים טובים יותר. אנחנו יכולים להתאמן שם מבלי שהדבר יוסיף במידה משמעותית על התקציב שלנו", <https://www.youtube.com/watch?v=3f33aVo3fDI>
- 7 ראו באתר משרד ההגנה הרוסי: "Air Force Group in Syria": <http://syria.mil.ru/en/index/syria.htm>; "Bulletin of the Russian Defence Ministry On Ceasefire Observation": http://eng.mil.ru/en/news_page/country/more.htm?id=12133381@egNews
- 8 "Conflict Intelligence Team", <https://citeam.org/>, פלטפורמה מקוונת לבלוגרים ועיתונאים ברשת שהוקמה במאי 2014, כדי לתעד את פעילותה הצבאית של רוסיה באוקראינה.
- 9 https://www.instagram.com/kadyrov_95
- 10 "Syrian mission of Russian 120th Artillery Brigade", January 25, 2017, <https://informnapalm.org/en/syrian-mission-russian-120th-artillery-brigade/>
- 11 נוכחותם של אנשי SSO בסוריה אושרה עם מותו של איש SSO, סרן פיודור זוראבליוב, בנובמבר 2015. ראו: "Gibel' boitsov spetsnazа SSO v Sirii" Conflict Intelligence Team, November 26, 2015, <https://citeam.org/ru-specoperations->

- serviceman-killed-in-syria/ [תרגום הכותרת מרוסית: מותם של לוחמי ספצנאז אס.אס.או. בסוריה]
- 12 הפריסה של ארגון "ספצנאז USSR" אושרה בעיתונות הרוסית הרשמית במאי 2017. Ruslan Melnikov, "Video: V Sirii protiv terroristov vystupili spetsnaz iz SSSR"; *Rossiyskaya Gazeta*, May 3, 2017, <https://rg.ru/2017/05/03/reg-ufu/video-v-sirii-protiv-terroristov-vystupil-specnaz-iz-sssr.html> [תרגום הכותרת מרוסית: סרטון: כוחות מיוחדים של רוסיה פעלו נגד טרוריסטים בשטח סוריה],
ראו גם: Inessa Sinchougova, "All for one and one for all: "USSR Spetsnaz" arrive in Syria", *Fort Russ News*, April 18, 2017, <http://www.fort-russ.com/2017/05/ussr-spetsnaz-pummel-terrorists-in.html>
- 13 Mark Galeotti, "The Three Faces of Russian Spetsnaz in Syria", *War on the Rocks*, March 21, 2016, <https://warontherocks.com/2016/03/the-three-faces-of-russian-spetsnaz-in-syria/>
- 14 "Defense chief praises Russian military's success in Syria," February 22, 2017, ITAR-TASS, <http://tass.com/defense/932437>
- 15 Mark Galeotti, שם.
- 16 Inessa Sinchougova, שם.
- 17 "Siloviki zayavili ob otpravke 500 voyennykh iz Chechni v Siriyu" *Caucasian Knot*, December 9, 2016, <http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/294027/> [תרגום הכותרת מרוסית: סילוביקי דיווח על שליחת 500 לוחמים מצ'צ'ניה לסוריה]
"Kreml' udvoil voyennuyu politsiyu v Sirii ingushami?" *Caucasian Knot*, February 14, 2017, <https://www.kavkazr.com/a/kreml-udvoil-voennuyu-politsiyu-v-sirii/28308980.html> [תרגום הכותרת מרוסית: האם הקרמלין מכפיל את כוח המשטרה הצבאית בסוריה באמצעות אינגושיטים?]
- 18 Neil Hauer, "Putin Has a New Secret Weapon in Syria: Chechens," *Foreign Policy*, May 4, 2017, <https://foreignpolicy.com/2017/05/04/putin-has-a-new-secret-weapon-in-syria-chechens/>
- 19 "Voyennaya politsiya iz Chechni dlya okhrany bazy v Sirii okazalas' pereodetym spetsnazom" *RuPosters*, December 8, 2016, <https://ruposters.ru/news/08-12-2016/voennaya-policiya-okazalas-specnazom> [תרגום הכותרת מרוסית: מתברר שאנשי משטרה צבאית מצ'צ'ניה השומרים על בסיסים בסוריה הם אנשי כוחות מיוחדים]
- 20 "Russia to Deploy Military Police in Safe Zones in Syria," *FarsNews*, May 4, 2017, <http://en.farsnews.com/newstext.aspx?nn=13960214000617>
- 21 "Un détachement du Centre international de déminage des Forces armées russes est arrivé à Palmyre" *Ministry of Defence of the Russian Federation*, March 16, 2017, <http://syria.mil.ru/fr/index/syria/news/more.htm?id=12114862@egNews> [תרגום הכותרת מרוסית: משלחת של אנשי המרכז הבינלאומי לפינוי מוקשים של צבא רוסיה הגיעה לפלמירה]
- 22 "Russian military physicians came back from Syria," *Ministry of Defence of the Russian Federation*, http://eng.mil.ru/en/news_page/country/more.htm?id=12108714@egNews
- 23 Ruslan Leviev "They Fought For Palmyra...Again. Russian Mercenaries Killed in Battle with ISIS", *Conflict Intelligence Team*, March 22, 2017, <https://citeam.org/they-fought-for-palmyra-again-russian-mercenaries-killed-in-battle-with-isis/>

- 24 "Oni srazhalis' za Palmiru," *Fontanka*, March 29, 2016 <http://www.fontanka.ru/2016/03/28/171/> [תרגום הכותרת מרוסית: הם נלחמו על פלמירה]
- 25 US Department of the Treasury, "Treasury Designates Individuals and Entities Involved in the Ongoing Conflict in Ukraine", June 20, 2017, <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/sm0114.aspx>
- 26 Maria Tsvetkova and Anton Zverev, "Ghost Soldiers: The Russians secretly Dying for the Kremlin in Syria", *Reuters*, November 3, 2016, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-russia-insight-idUSKBN12Y0M6>
- 27 שם.
- 28 "הם נלחמו על פלמירה", שם.
- 29 "Syrian mission of Russian 120th Artillery Brigade", January 25, 2017, Inform Napalm, <https://informnapalm.org/en/syrian-mission-russian-120th-artillery-brigade/>
- 30 **אל ערבי אל ג'דיד** מדווח כי 36 אוניות מלחמה חצו את מצר הבוספורוס בין 15 בספטמבר לסוף אוקטובר 2015. יותר מ־70 אחוזים מהאוניות נשאו אנשי צבא וציוד. מתוך אותם 36 כלי שיט לפחות 20 הן נחתות עם נחתים, בעלות יכולת לשאת בין 300 ל־400 לוחמים ובין 10 ל־20 כלי רכב צבאיים, ראו:
- Ahmad Hamza and Al-Araby al-Jadeed, "Russia's war for Assad: Military assistance in numbers", November 19, 2015, <https://www.alaraby.co.uk/english/features/2015/11/19/russias-war-for-assad-military-assistance-in-numbers>
- 31 "Media: Elections Stats Disclosed Russia's Manpower in Syria", September 23, 2016, *Mil. Today*, <http://mil.today/2016/22333/>
- 32 Maxim Sushkov, "What's Chechnya Doing in Syria?", *Al Monitor*, March 26, 2017, <http://www.al-monitor.com/pulse/en/originals/2017/03/russia-syria-chechnya-ramzan-kadyrov-fighters.html>
- 33 Neil Hauer, "Putin Has a New Secret Weapon in Syria: Chechens", *Foreign Policy*, May 4, 2017, <https://foreignpolicy.com/2017/05/04/putin-has-a-new-secret-weapon-in-syria-chechens/>
- 34 Fehim Tastekin, "Is Turkey rattled by Russian-Kurdish deal?", *Al Monitor*, March 24, 2017, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/03/turkey-syria-russian-troops-arrive-afirin.html#ixzz4hQnxh6vb>